

Frinnaryds kyrka

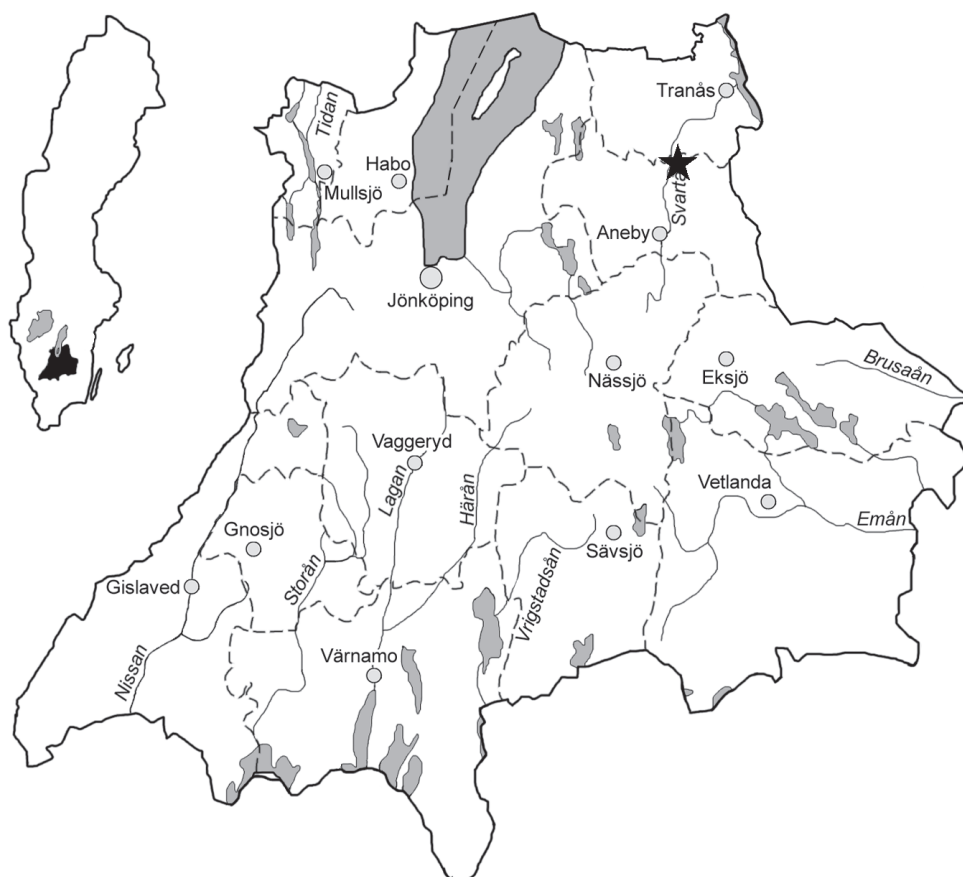

Antikvarisk medverkan i samband med
utvändiga underhållsarbeten

*Frinnaryds socken i Aneby kommun,
Jönköpings län, Linköpings stift*

Frinnaryds kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med
utvändiga underhållsarbeten

Rapport och foto: Robin Gullbrandsson
Grafisk mal: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2015

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte	5
Historik.....	5
Beskrivning inför åtgärder.....	6
Vidtagna åtgärder	9
Sammanfattning.....	10
Referenser.....	11
Administrativa uppgifter.....	11

Bilagor

Bilaga 1. Materialspecifikation

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Frinnaryds kyrka från sydost. Foto: Jonas Haas, 2004.

Inledning

I oktober 2009 genomförde arkitekt Lennart Arfwidsson, ATRIO i Västervik, en besiktning av Frinnaryds kyrka på uppdrag av Aneby kyrkliga samfällighet. Ett åtgärdsprogram för utvändiga underhållsarbeten togs fram och tillställdes Länsstyrelsen för tillstånd. I beslut av den 3 mars 2010 lämnade Länsstyrelsen tillstånd till omtjärning av spåntak, putslagningar, omförgyllningar och ommålning av utvändigt snickeri. Som antikvarisk medverkan anlidade samfälligheten Jönköpings läns museum genom antikvarie Robin Gullbrandsson, vilken sammanställt föreliggande rapport. Arbetena genomfördes av Tomas Ljungdahl byggnadsvård, Tranås, från september 2012 till oktober 2013 samt kompletterande fasadarbeten på torn och västgavel under 2014. Tidigt upptäcktes att skadorna på norra takfallets spåntäckning var så allvarliga att en total omtäckning av samma takfall behövde göras. Fönstren renoverades av Winfried Baier, Tranås. Slutbesiktning ägde rum den 12 december 2013 och efterbesiktning den 5 december 2014.

Syfte

Arbetena syftade till att säkerställa takets täthet och underhålla yt-skikten i exteriören. Rapporten syftar till att vara en dokumentation av arbetenas art och omfattning, samt av material- och metodval.

Historik

Frinnaryds kyrka uppfördes under tidig medeltid, troligen under 1200-talet. Kyrkan uppfördes av gråsten med kor och absid, ett litet fönster i södra muren och ett i absiden. Under 1300-talet tillkom

Puttskador och alger på västgavel.

Fotografi från 1911 med dåvarande spåntäckning. Foto: Algot Friberg, JLM.

Den befintliga täckningen av sågade ekspån.

sakristian mot norr. 1659 drabbades kyrkan av ett blixtnedslag som förvandlade kyrkan till en ruin – men en del inventarier kunde räddas och murarna stod kvar efter branden. Kyrkan återuppfördes på de gamla murarna direkt efteråt. 1858 byggdes kyrkan om och kyrkorummet förlängdes åt väster med 6,2 meter. Nya fönsteröppningar togs upp i norra muren och i södra muren förstörades befintliga fönster. Efter ombyggnaden uppfördes ett västtorn efter ritningar av Hugo Hammarskjöld 1889, och klockstapeln söder om koret revs. I och med detta fick kyrkan i stort det utseende den har idag. Tornur installerades 1892. Den senaste stora restaureringen genomfördes 1968–1969, till en början under ledning av Erik Lundgren och efter dennes bortgång slutfördes den av kollegan Uno Söderberg. Utvändigt rörde det sig om ny kalkavfärgning och nya fönsterbågar i trä, takplåten på tornet lagades. Det är oklart om det var vid detta tillfälle som dagens ekspåntäckning tillkom. Kyrkan har dock så långt vi vet haft spåntäckta takfall. Efter 1969 års renovering har kyrkan i princip enbart varit föremål för underhållsåtgärder, senast 1994 då spåntaket tjärades om och även byttes ut på sakristian. Endast smärre lagningar gjordes på övriga takfall. Nockbrädor och vindskivor utbyttes mot nya av kärnfuru.

Beskrivning inför åtgärder

Taktäckning

Takfallen är täckta av sågade ekspån, 15 mm tjocka, utan luftning i takfot. Vid något tillfälle har de behandlats med stenkoltjära. På långhusets norra takfall är de i dålig kondition, en del bortfallna, påtagligast på nedre delen av taket. Takfotsbrädan är rötskadad p.g.a. frånvaron av luftning.

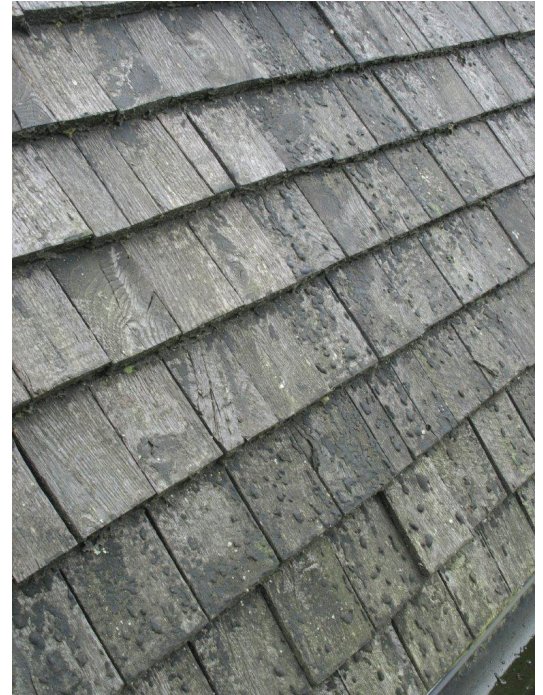
Fönster före ommålning. Stulet fönsterbleck av kopparplåt.

Fasader

Takdropp har orsakat skador på nordsidans slätputsade gesims på långhuset, särskilt i västra delen. Fasaderna är spritputsade och avfärgade med vit kalkfärg. Här och var förekommer putsbortfall, sättningssprickor (framförallt över fönstervalv), färgflagning och algpåväxt, mest påtagligt på västgaveln och tornets nedre fasader.

Fönster och dörrar

Fönster i långhus och kor har sentida grönmålade (NCS S3010-G60 Y eller S3010-G70 Y) träbågar. Endast de nedre båda lufterna är öppningsbara, dessa har antikglas i blyspröjs, medan de övriga har isolerglas med fogmassa istället för kittning. Flertalet isolerglas är skadade och fukt har trängt in. Dessa moderna fönster tillkom vid restaureringen 1968–1969. Målning är utförd med alkydoljefärg. I tornet sitter de ursprungliga gjutjärnsfönstren, med samma färgsättning.

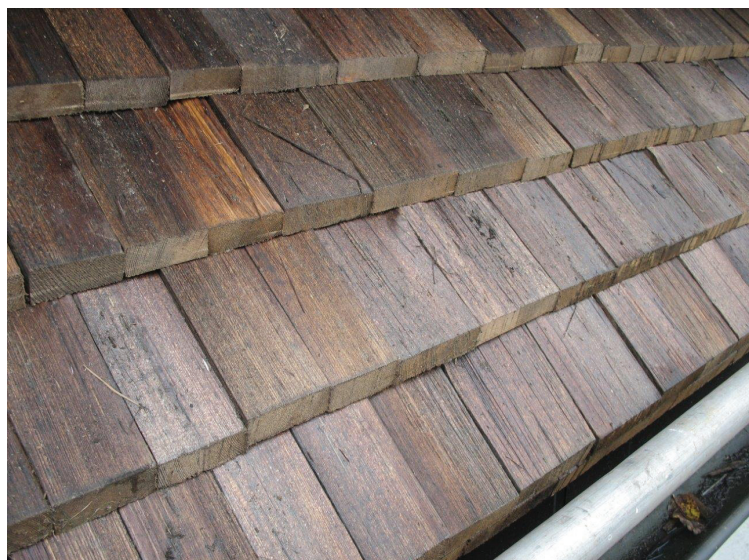
Den befintliga täckningen av sågade ekspån, vid okänt tillfälle behandlade med stenkolstjära.

Putsskador på gesims i norr.

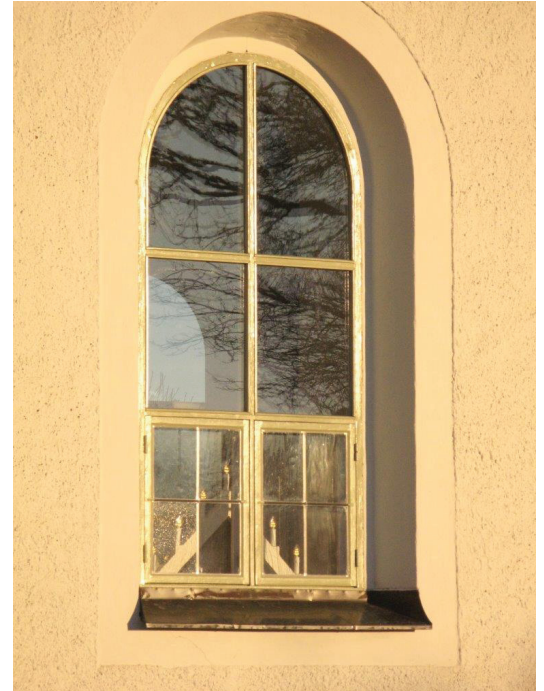

Ny spåntäckning av kluven furu på långhusets norra takfall. En droppnäsa av linoljefärgsmålad plåt har satts mellan takskägg och hängränna för att minska risken för nya putsskador på gesimsen.

Fönster efter byte av skadade isolerglasrutor, ommålning och montering av nya kopparbleck.

Vidtagna åtgärder

Taktäckning

Enligt programmet skulle endast skadade spån på långhusets norra takfall bytas varför spån av sågad ek föreskrevs. När arbetena påbörjades visade sig dock skadorna vara så stora att en total omläggning av hela takfallet beslutades. Man övergick då till kluvna furuspån, 25 mm tjocka (leverantör Hälsinge takspån), tjärdoppade som spikades med syrafast spik. I takfoten lades en luftningslist och en svartmålad fotplåt monterades för att leda takdroppet ned i häng-rännan. Komplettering av anslutningsplåt mot tornfasad gjordes också. Vattbrädan på vindskivan åt öster byttes mot en bredare. Tjärning av alla spåntak utfördes sommaren 2013 med ljus furutjära (fabrikat Imprex Auson). Stuprören vändes med sömmen utåt och försågs med nya utkastare.

Vid översyn av torn visade sig den till stora delar ursprungliga kopparplåstäckningen från 1889 vara i mycket dåligt skick med spruckna falsar och utmattningskador. De allvarligaste skadorna åtgärdades temporärt från skylift genom nedfästning av plåt med skruv.

Fasader

Smärre putslagningar genomfördes på torn och västgavel samt på takfot i norr och över enstaka fönstervalv med fint kalkbruk. Bättringsmålning med obruten vit kalkfärg.

Fönster, dörrar och ljudluckor

Alla isolerglasrutor byttes mot nya i samma utförande. Flertalet av de lister som håller glasen på plats byttes på grund av röta. Översyn gjordes av lufter med blyinfattade glas, i enstaka lufter förnyades blyspröjsningen. Enstaka bottenstycken i bågar byttes på grund av röta. Bågar och karmar ommålades med linoljefärg i en något justerad kulör, NCS 3010-G60Y. Någon säkerställd ursprunglig kulör kunde inte specificeras. Dörrar och ljudluckor målades på samma vis. Karmarnas insida målades med vit linoljefärg. Ett av fönsterblecken i koppar på nordsidan nytillverkades på grund av stöld. Detta och övriga ströks sedan med stöldmärkningsfärg (Smartwater).

Sammanfattning

Frinnaryds kyrka har genomgått utvändiga vård- och underhållsarbete avseende taktäckning, snickerier och puts. Den dåliga statusen på norra takfallets sågade ekspån föranledde en total omläggning med kluven furu. Ambitionen är att på sikt övergå till spån av kluven furu på övriga takfall. Dessa har en bättre livslängd, ger en mer luftad lösning. Fönster, dörrar och ljudluckor fick en något justerad grön kulör. Putsskador åtgärdades och dessa partier bättringskalkades.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv.

Litteratur

Haas, Jonas. 2006. *Kulturrehistorisk karakterisering och bedömning. Frinaryds kyrka. Jönköpings läns museum byggnadsvårdsrapport 2006:86.*

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:433-15202-2009
Jönköpings läns museums dnr:115/2012
Byggherre:.....Aneby kyrkliga samfällighet
Entreprenör:.....Tomas Ljungdahl byggnadsvård
AB, Tranås
Fönsterarbeten:.....Winfried Baier, Tranås
Rapportansvarig:.....Robin Gullbrandsson
Antikvarisk medverkan:.....Robin Gullbrandsson
Län:.....Jönköpings län
Kommun:.....Aneby kommun
Socken:.....Frinnaryds socken
Fastighetsbeteckning:.....Frinnaryd 24:1

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Materialspecifikation

Spåntak o tjärning.

Klunna furuspån med fasad nederdel, Hälsinge spån.
Varmgalvad trådspik.
Okantade tätvuxna furubrädor till takbotten, Eka Skog.
Tvux furubrädor till vattbrädor, Eka Skog.
Imprex ljus furutjära, Auson.

Plåtslageri, Olle Strömberg Sprintline.

Avvattningsdetaljer, galvad plåt.
Ytbehandlad med linoljeblymönja o linoljefärg, E o C.

Fönster, dörrar o luckor.

Lagning o tillverkning av delar, tvuxfuru, Eka Skog.
Winfrieds linoljekitt.
Tomas halvolja.
EoC linoljefärg, kulör NCS 3010-G60Y.
Blyinfattningar o munblåst klarglas, Winfried Baier.
Isolerglas 2glas energi med argongas och gummilist, Clöövers glas.

Fasad.

Fint kalkbruk för lagning.
Opigmenterad Kulekalk till avfärgning, Målarkalk.

Den medeltida kyrkan i Frinnaryd har under 2013 genomgått utvändiga underhållsarbeten avseende spåntak, fönster, dörrar och puts.

